

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.5.49>

ШКЛЯР Д.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДІА В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE MEDIA
IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

Актуальність статті полягає в тому, що медіа відіграють ключову роль у сучасному розвитку України, адже інформація сьогодні є стратегічним ресурсом поряд з економікою та безпекою. Вони з'єднують державу й суспільство, забезпечуючи громадян достовірними та актуальними новинами про події в країні й світі. В умовах війни, та постійної невизначеності, медіа допомагають людям орієнтуватися в реальності, ухвалювати зважені рішення й зберігати відчуття стабільності. Завдяки професійній журналістиці та перевірці фактів зменшується ризик паніки й недовіри, що робить медіапростір важливою складовою національного спротиву. Водночас, поширення історій про волонтерство, взаємопідтримку та героїзм сприяє єдності суспільства, зміцненню національної ідентичності й утвердженню цінностей свободи, гідності та незалежності. Мета статті полягає у необхідності розкрити особливості функціонування медіа в Україні у сучасних умовах. У статті акцентовано увагу на тому, що в умовах війни, електронні комунікаційні мережі, медіа та поліграфічні ресурси можуть використовуватися як для захисту держави, так і для завдання їй шкоди, зокрема, через поширення дезінформації, витік чутливої інформації або координацію дій ворога. Здійснено аналіз норм чинного законодавства, наукових поглядів вчених, правозастосовної практики, на основі чого сформульовано авторський підхід щодо визначення особливостей функціонування медіа в Україні у сучасних умовах. Зроблено висновок, що ключовими особливостями функціонування медіа в Україні у сучасних умовах є: по-перше, медіа стає не просто засобом інформування або розваги суспільства, вона виступає важливим елементом забезпечення національної безпеки; по-друге, було запроваджено законодавчі обмеження щодо поширення інформації, яка може зашкодити обороні держави або бути використана ворогом; по-третє, посилено державне регулювання медіа сферою з метою протидії дезінформації та шкідливому контенту; по-четверте, зростання ризиків для життя та здоров'я журналістів; по-п'яте, зростання відповідальності журналістів за вчинені ними дії та розповсюджену інформацію; по-шосте, зростання економічної нестабільності в роботі медіа, особливо тих, хто функціонує на регіональному рівні; по-сьоме, значно зросла роль цифрових та онлайн-медіа як основних каналів комунікації; по-восьме, медіа почали виконувати функцію підтримки суспільної єдності та стійкості в умовах війни.

Ключові слова: медіа, правове поле, регулювання, правовий режим, воєнний стан.

The relevance of the article lies in the fact that the media play a key role in the modern development of Ukraine, because information today is a strategic resource along with the economy and security. They connect the state and society, providing citizens with reliable and up-to-date news about events in the country and the world. In conditions of war and constant uncertainty, the media help people navigate reality, make informed decisions and maintain a sense of stability. Thanks to professional journalism and fact-checking, the risk of panic and distrust is reduced, which makes the media space an

important component of national resistance. At the same time, the spread of stories about volunteerism, mutual support and heroism contributes to the unity of society, the strengthening of national identity and the affirmation of the values of freedom, dignity and independence. The purpose of the article is the need to reveal the peculiarities of the functioning of the media in Ukraine in modern conditions. The article emphasizes that in wartime conditions, electronic communication networks, media and printing resources can be used both to protect the state and to harm it, in particular through the spread of disinformation, the leakage of sensitive information or the coordination of the enemy's actions. An analysis of the norms of current legislation, scientific views of scientists, and law enforcement practice was carried out, on the basis of which the author's approach to determining the features of the functioning of the media in Ukraine in modern conditions was formulated. It was concluded that the key features of the functioning of the media in Ukraine in modern conditions are: first, the media is becoming not just a means of informing or entertaining society, it is an important element of ensuring national security; second, legislative restrictions have been introduced on the dissemination of information that may harm the defense of the state or be used by the enemy; third, state regulation of the media sphere has been strengthened in order to counteract disinformation and harmful content; fourth, the increase in risks to the life and health of journalists; fifth, the increase in the responsibility of journalists for their actions and the information they disseminate; sixth, the increase in economic instability in the work of the media, especially those operating at the regional level; seventh, the role of digital and online media as the main channels of communication has significantly increased; eighth, the media have begun to perform the function of supporting social unity and stability in war conditions.

Key words: *media, legal field, regulation, legal regime, martial law.*

Актуальність теми. Медіа відіграють ключову роль у сучасному розвитку України, адже інформація сьогодні є стратегічним ресурсом поряд з економікою та безпекою. Вони з'єднують державу й суспільство, забезпечуючи громадян достовірними та актуальними новинами про події в країні й світі. В умовах війни, та постійної невизначеності, медіа допомагають людям орієнтуватися в реальності, ухвалювати зважені рішення й зберігати відчуття стабільності. Завдяки професійній журналістиці та перевірці фактів зменшується ризик паніки й недовіри, що робить медіапростір важливою складовою національного спротиву. Водночас, поширення історій про волонтерство, взаємопідтримку та героїзм сприяє єдності суспільства, зміцненню національної ідентичності й утвердженню цінностей свободи, гідності та незалежності.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності медіа в Україні, у своїх наукових працях розглядали: В.М. Гарашук, В.Т. Кравець, І.П. Кушнір, Л.А. Найдюнова, В.І. Чертов, М.М. Шевченко, Р.М. Шевчук, В.С. Шестак та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання функціонування медіа саме в сучасних умовах.

Саме тому **метою статті** є: розкрити особливості функціонування медіа в Україні у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розкриття особливостей функціонування медіа в Україні у сучасних умовах, перш за все, доцільно приділити увагу законодавчому визначенню відповідної специфіки. Зокрема, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Статтею 8 згаданого вище Закону закріплено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати

та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану, які стосуються медіа, зокрема: регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; заборонити роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі [1]. На нашу думку, важливість цього положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» полягає у тому, що воно надає державі законні механізми контролю над інформаційним і комунікаційним простором у період збройної агресії, коли інформація безпосередньо впливає на безпеку, обороноздатність і стабільність суспільства. В умовах війни електронні комунікаційні мережі, медіа та поліграфічні ресурси можуть використовуватися як для захисту держави, так і для завдання їй шкоди, зокрема, через поширення дезінформації, витік чутливої інформації або координацію дій ворога. Надання Кабінету Міністрів України повноважень регулювати роботу постачальників електронних комунікацій, медіа та закладів культури дозволяє забезпечити узгоджені, централізовані дії держави в кризових умовах. Це дає змогу оперативно спрямовувати інформаційні ресурси на потреби оборони, підтримувати функціонування критично важливих каналів зв'язку, а також використовувати радіо, телебачення і друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед населення та військових.

Окрім зазначеного, варто вказати статтю 119 Закону України «Про медіа», яка визначає «обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією». Зокрема, вказується, що суб'єктам у сфері аудіовізуальних, друкованих та онлайн-медіа забороняється поширювати: 1) інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності; 2) недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора (держави-окупанта), її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором (державою-окупантом), у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності; 3) програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним із учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці; 4) музичні фонограми, відеограми, музичні кліпи, розповсюдження яких заборонено відповідно до частини другої статті 15 Закону України «Про культуру» [2]. Висвітлення діяльності органів влади держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційних та інформаційно-аналітичних програмах та/або матеріалах має супроводжуватися повідомленням про статус держави-агресора (держави-окупанта) [2].

В науковій літературі вчені також приділяли увагу специфіці функціонування медіа в Україні у сучасних реаліях. Так, до прикладу, О. Гоцур досліджуючи особливості функціонування медіаринку України в умовах війни дійшла до наступних висновків: по-перше, медіаринок після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року зазнав змін, які акумулювали в себе такі процеси, як дестабілізація (невміння медіа підприємств та журналістів працювати в умовах війни, що призвело до тимчасового припинення діяльності або закриття), адаптація (віднайдення/перереформування певної моделі функціонування чи вироблення нових адаптивних стратегій фінансування та діяльності) та розвиток в обставинах, що склалися; по-друге, соціальні мережі та інтернет-видання стали основним сектором споживання інформації під час війни, незважаючи на те, що держава цільово створила спільний інформаційний марафон для провідних телеканалів України «Єдині новини»; по-третє, перевірка інформації стала звичною та обов'язковою діяльністю для її споживачів. На наш погляд, це зумовлено чотирма факторами: інформаційно-просвітницькі кампанії в «Єдиних новинах» та на провідних медіа ресурсах; активізація роботи на всіх можливих комунікаційних платформах Центру протидії дезінформації; активна централізована інформаційна кампанія держави, яка заклікала громадян України перевіряти інформацію через її відповідність офіційним повідомленням державних органів влади, недовіряти невідомим акаунтам у соціальних мережах та медіа, зокрема й російським медіа; позиціонування спільного марафону телеканалів «Єдині новини» як рупора офіційних повідомлень

та єдиного джерела правдивих новин; по-четверте, друкований ринок, як найбільш вразливий сектор медіа ринку, зміг адаптуватися до воєнних реалій та функціонувати надалі; по-п'яте, зміна фінансових надходжень від рекламного ринку вплинуло на стратегію функціонування всіх видів засобів масової інформації [3].

Г. А. Піскорська, К. В. Бучма та А. В. Буряк акцентують увагу на тому, що діяльність ЗМІ під час війни зазнає кардинальних змін. За цих умов, держава розробила нові рекомендації щодо єдиної інформаційної політики та діяльності журналістів та затвердила їх на законодавчому рівні. У результаті відбулися трансформаційні зміни в усіх аспектах та складових українського медіапростору. Зокрема, це стосується певних обмежень свободи слова на телебаченні, радіо і друкованих ЗМІ. Окрім того, згадані вище автори цілком слушно зауважують, що під час великої війни було зміщено акценти на теми, які стосуються висвітлення бойових дій, ракетних атак, обстрілів цивільних об'єктів, прифронтового життя людей, розповідей про військових, волонтерів, питань міжнародної тематики, зовнішньої політики та культури. Велика війна спричинила зміну споживацьких уподобань щодо пошуку та отримання інформації, надавши перевагу інтернет-медіа на протигагу традиційним. В Україні месенджери стали таким же популярним джерелом новинної інформації як і телебачення. Відповідно професійна діяльність журналістів, як основних гравців українського медіапростору, в умовах великої війни теж зазнала суттєвих змін. Це, насамперед, помітно у фактично цілодобовому графіку роботи журналістів, які попри шалений ритм та втому, все одно збирають, обробляють та оперативно доносять інформацію до громадськості. Оскільки поняття «журналіста» для росіян тотожне поняттю «пропагандист», тому життя наших військових репортерів у небезпеці [4].

Інший автор, - Н. Зражевська, зазначає, що сучасні реалії диктують свої правила для роботи журналістів. Важливим аспектом цієї діяльності є прагнення передавати правдиву інформацію, яка описує реальний стан справ. Але війна вплинула на цей процес, додавши в нього нові елементи: зміну порядку денного, цензуру та пропаганду. Порушення балансу подачі журналістського матеріалу зумовлені порядком денним військового стану. Журналіст на війні зазвичай виступає в ролі розвідника, фіксуючи злочини, передаючи фото і відеоматеріали, інколи порушуючи навіть етичні стандарти, показуючи жахливі руйнування, обличчя полонених або трупи загиблих. Трансформації в журналістиці пов'язані із новими вимогами щодо діяльності журналіста на війні: бути універсальним, мобільним, ви-тривалим, швидко відгукуватися на поточну ситуацію, використовувати матеріально-технічні засоби для створення найякіснішого контенту. Змінюються і мовні стандарти, порушення яких є важливими інструментами впливу. Нова мова журналістики спричиняє зникання аудиторії до неприйнятних лексикону, до жаргонів, мовних помилок. В умовах війни збільшилися публікації матеріалів журналістів-воєнкорів. Репортаж з місця події став найвпливовішим жанром журналістики. Велика кількість респондентів вважає вміння нести велику відповідальність за поширювану інформацію головним критерієм роботи українського журналіста. Аудиторія в цілому бачить в роботі українських журналістів зміну риторики, збільшення репортажів «ефект присутності», елементи пропаганди, в цілому дотримання загальних стандартів, наявність «потенційно неприйнятних контенту», покращення візуального контенту [5].

Аналіз наведених вище наукових позицій дає змогу говорити про те, що в них простежується ряд спільних аспектів. Зокрема, автори цілком слушно наголошують на тому, що війна є ключовим чинником глибокої трансформації функціонування медіа та журналістської діяльності в Україні. Всі дослідники виходять із розуміння того, що повномасштабне вторгнення спричинило системні зміни, які охопили організаційні, змістові, професійні та технологічні параметри медіа сфери. Діяльність засобів масової інформації в умовах війни розглядається не лише як інформаційна, а й як суспільно значуща та безпекова, спрямована на оперативне інформування громадськості, протидію дезінформаційним впливам і підтримання суспільної консолідації. Спільним є також наголос на посиленні ролі цифрових платформ та інтернет-медіа, зміні інформаційних запитів аудиторії, зростанні регуляторного впливу держави та істотному підвищенні професійного й морального навантаження на журналістів, які працюють у режимі постійної небезпеки та підвищеної відповідальності.

Водночас, вказані вище автори, залишили поза своєю увагою декілька важливих аспектів, зокрема: по-перше, не вказано на ризики закріплення обмежувальних практик журналістської діяльності, зниження чутливості до порушень професійних стандартів і норм, а також нормалізації пропагандистських елементів у контенті; по-друге, не акцентовано увагу на психологічній та фізичній виснаженості журналістів; по-третє, не враховано економічні проблемні аспекти

функціонування суб'єктів медіа сфери; по-четверте, недостатньо осмисленим залишається й правовий вимір діяльності медіа в умовах війни, зокрема баланс між вимогами національної безпеки, суспільним інтересом і дотриманням прав людини

Тож, розширюючи перелік вказаних вище особливостей, вважаємо за необхідне додати такі, як високі ризики для життя, здоров'я, а також психологічного стану журналістів. Станом на 5 січня 2025 року від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України окупанти вбили щонайменше 142 медійника. За верифікованими даними НСЖУ та Міжнародної федерації журналістів, серед загиблих – 21 медійник і медійниця, які виконували професійні обов'язки; 10 медійників і медійниць – цивільних жертв; 111 представників і представниць медіа, які мобілізувалися для захисту України у лавах Сил оборони України [6]. 1 жовтня року Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ухвалила резолюцію, яка закликає РФ негайно звільнити 26 українських журналістів, які перебувають у полоні. У серпні 2025 року Інститут масової інформації повідомляв, що загалом за три з половиною роки повномасштабного вторгнення РФ скоїла 841 злочин проти журналістів та медіа в Україні. 24 серпня з російського полону повернувся журналіст інформаційної агенції УНІАН Дмитро Хилюк. Росіяни викрали його під час окупації села Козаровичі Вишгородського району Київської області на початку березня 2022 року. Також з неволі звільнили журналіста Марка Каліуша, якого російські окупанти затримали 20 серпня 2023 року в Мелітополі. Його звинуватили в тероризмі, шпигунстві та співпраці з українськими спецслужбами [7].

Висновки. Таким чином, проведений у статті аналіз дає змогу виділити наступні ключові особливості функціонування медіа в Україні у сучасних умовах:

- по-перше, медіа стає не просто засобом інформування або розваги суспільства, вона виступає важливим елементом забезпечення національної безпеки;
- по-друге, було запроваджено законодавчі обмеження щодо поширення інформації, яка може зашкодити обороні держави або бути використана ворогом;
- по-третє, посилено державне регулювання медіа сферою з метою протидії дезінформації та шкідливому контенту;
- по-четверте, зростання ризиків для життя та здоров'я журналістів;
- по-п'яте, зростання відповідальності журналістів за вчинені ними дії та розповсюдження інформацію;
- по-шосте, зростання економічної нестабільності в роботі медіа, особливо тих, хто функціонують на регіональному рівні;
- по-сьоме, значно зросла роль цифрових та онлайн-медіа як основних каналів комунікації;
- по-восьме, медіа почали виконувати функцію підтримки суспільної єдності та стійкості в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII
2. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/conv#Text>
3. Гоцур О. Особливості функціонування медіаринку України в умовах війни (лютий-вересень 2022 року). *Communications and Communicative Technologies*. 2022. Вип. 2. С. 47–53.
4. Піскорська Г., Бучма К., Буряк А. Трансформаційні процеси українського медіапростору, спричинені великою війною. *Інтегровані комунікації = Integrated communication*. 2023. Вип. 1. С. 78–85 DOI10.28925/2524-2644.2023.1510
5. Зражевська Н., Заїка В. Як змінилася робота українського журналіста під час війни. *Інтегровані комунікації*. 2023. № 1 (15). С. 68–77.
6. Список журналістів, які загинули від початку повномасштабної російської агресії. URL: <https://nsju.org/novini/arman-soldin-stav-14-ym-mediapraczivnykom-shho-zagynuv-pry-vykonanni-profesijnyh-obovyazkiv/>
7. Кузьменко Ю. Від початку повномасштабного вторгнення загинули 116 українських журналістів. URL: <https://suspilne.media/1154580-vid-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna-zagynuli-116-ukrainskih-zurnalistiv-minkult/>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025